

ks. dr hab. Piotr Paweł Maniurka prof. UO,
Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego

RECENZJA ROZPRAWY DOKTORSKIEJ

Mgr Katarzyna Magdalena Sucharkiewicz, *Kulturoznawczy aspekt XX-wiecznej wytwórczości dewocyjnej częstochowskiej Fabryki Wyrobów Ceramicznych „Czyn”*, Kraków 2020, (Tekst ss.1-366, Katalog ss. 1-213 z ilustracjami) napisanej na Wydziale Filozoficznym Akademii IGNATIANUM w Krakowie.

Sacrum w kulturze wiernych to ważna sfera życia mieszkańców wsi i miast. Na przestrzeni wieków dewocjonalia odgrywały fundamentalną rolę w kształtowaniu pobożności wiernych. Wśród wielu ośrodków, w których powstawały figury biskwitowe w Europie w ostatnim stuleciu, ważną rolę odgrywało środowisko wytwórcze w Częstochowie.

Próba usystematyzowania wiedzy w zakresie sztuki ludowej i fenomenu twórczości konkretnego podmiotu Fabryki „Czyn” jest napisana dysertacja w ramach prac badawczych na kierunku Kulturoznawstwa Wydziału Filozoficznego IGNATIANUM nt.: *Kulturoznawczy aspekt XX-wiecznej wytwórczości dewocyjnej częstochowskiej Fabryki Wyrobów Ceramicznych „Czyn”*, mgr Katarzyny Magdaleny Sucharkiewicz pod kierunkiem prof. dr hab. Pawła Taranczewskiego oraz promotora pomocniczego dra Pawła Nowakowskiego.

1. Tytuł i problematyka rozprawy

Autorka w przedstawionej pracy doktorskiej podjęła się opracowania problemu związanego z wytwórczością dewocyjną częstochowskiej Fabryki Wyrobów Ceramicznych „Czyn”, która działała w Częstochowie w latach 1945-1953. Dokonany wybór tematu pracy doktorskiej, wskazuje na sprecyzowane i pogłębione zainteresowania naukowe Doktorantki. Zainteresowania te, co zaakcentowane zostało w tytule rozprawy, są interdyscyplinarne, łączą wiedzę z wielu dziedzin, zwłaszcza powstałego fenomenu rozwoju i wytwórczości dewocyjnej w Częstochowie.

Docenić należy odwagę Autorki, która potrafiła podjąć wyzwanie wymagające konsekwentnie prowadzonych, zakrojonych na szeroką skalę samodzielnych studiów oraz badań naukowych z zakresu częstochowskiej wytwórczości dewocyjnej, która w literaturze

przedmiotu nie była dotąd zebrana i wnikliwie opracowana. Powstałe dotychczas publikacje nie poruszały tej problematyki - w takim ujęciu - jak to uczyniła Doktorantka. Należy podkreślić, że przedstawione kompleksowe opracowanie tematu dewocyjnej wytwórczości Fabryki Wyrobów Ceramicznych „Czyn” jest nowym ujęciem. Należy się cieszyć, że są badacze zainteresowani tego rodzaju pogłębionymi analizami. Można mieć nadzieję, że w przyszłości będą oni prowadzić dalsze badania naukowe w tym kierunku i publikować wyniki swoich ustaleń, które są potrzebne dla pełniejszego poznania dziejów polskiej wytwórczości dewocjonaliów religijnych.

We Wstępie (s. 7-16) mgr Katarzyna Magdalena Sucharkiewicz opisuje problem, jaki pragnie opracować w dysertacji sugerując, że w dotychczasowych pracach naukowych brakuje pogłębionych analiz koncentrujących się na kulturoznawczym aspekcie dewocyjnej wytwórczości fabryki „Czyn” w połowie XX w. a celem rozprawy jest próba odpowiedzi na postawione dziewięć pytań odnoszące się do działalności „Czynu” (s.13-14). Podkreślić należy, że za potrzebą podjętych badań przemawiał brak analitycznych opracowań interesującego Doktorantkę tematu. Jak pisze na początku Stanu badań „Historia wytwórni i jej profil produkcji były omawiane jedynie na marginesie opracowań o sztuce dewocyjnej Częstochowy oraz w szkicach monograficznych poświęconych poszczególnym artystom z zespołu „Czynu” (s. 8).

Celowość i zasadność sformułowania tematu Doktorantka uzasadniła we Wstępie w ramach przedstawienia problemu i celu pracy. Nie jest to wprawdzie szerokie uzasadnienie, ale można je uznać za wystarczające.

2. Literatura

Literatura, stanowiąca źródło pracy, jest bardzo zróżnicowana. Analiza tekstów, tak różnych w formie i treści, wymagała sporych umiejętności Doktorantki. Katarzyna Sucharkiewicz sprostала temu zadaniu. Wydobyła z nich treści ważne w aspekcie postawionego w pracy celu. Podane zestawienie bibliograficzne jest obszerne i zasadniczo kompetentnie sporządzone. Autorka rozprawy dotarła do zasadniczych źródeł na interesujący ją temat rozprawy Poprawnym jest podział w bibliografii na Archiwa (korzystała z 20 archiwów). Opracowania – 194 pozycji (s. 329-340) oraz Artykuły – 90 pozycji (s. 340-366).

Recenzowana praca została dostatecznie udokumentowana, co potwierdzają sporządzone liczne przypisy oraz bogata załączona bibliografia (s. 326-366). Drobnym niedociągnięciem jest brak numeracji publikacji w spisie bibliograficznym.

3. Struktura rozprawy

Dysertacja doktorska składa się z dwu tomów. Tom I obejmuje (stron 366) tekstu oraz T II (Aneksy - stron 213) z ilustracjami kolejno numerowanymi z krótkim opisem i bibliografią. Zostały one zamieszczone na ponumerowanych stronach - z ilustracjami kolorowymi i czarno-białymi poprzedzonymi Skrótami pozycji Bibliograficznych zastosowane w katalogu (s.2-3).

Dla przejrzystości w Tomie II-gim na wstępie brakuje moim zdaniem Spisu ilustracji

oraz krótkiego wprowadzenia z uzasadnieniem, dlaczego Doktorantka dzieli go na Aneks 1 i Aneks 2. Tym bardziej, że nie uzasadnia tego we Wstępie części teoretycznej (T. I).

Część tekstowa rozprawy obejmuje: Spis treści, Wykaz skrótów, Wstęp, pięć Rozdziałów, Podsumowanie, Bibliografię, Aneksy (z odrębną numeracją). Stwierdzić należy, że układ recenzowanej rozprawy jest logiczny, ale posiada nieścisłości w nazewnictwie (np. s. 3).

Wybrany przez siebie określony przedmiot badań Autorka zaprezentowała w pięciu rozdziałach rozprawy. W pierwszym (s. 17-85), przedstawiła „charakterystykę XIX- i XX-wiecznego pamiątkarstwa religijnego i wytwórczości dewocyjnej rejonu częstochowskiego, kwestie związane z produkcją i handlem dewocjonaliami, a także genezę powstania fabryki „Czyn”. W drugim (s. 86-157) – ukazała środowisko artystyczne wytwórni (s. 87-132), prezentując m.in. szczegółowe biografie członków zespołu i istotny dla działalności fabryki aspekt kultury duchowej (s. 133-144). W kolejnym rozdziale trzecim (s.158-200) Autorka przedstawiła kulturotwórczą rolę fabryki „Czyn” poprzez realizowane projekty z zakresu edukacji (s.158-172), handlu wystawiennictwa oraz propagowania wyrobów religijnych (s.178-200). W czwartym (s. 201-270) dokonana została analiza formalno-stylistyczna projektowanych i produkowanych dewocjonałów w częstochowskim zakładzie. Objęła techniki wykonania, sposoby dekoracji oraz metody obowiązujące w pracy zespołowej prowadzonej pod kierunkiem Wandy Szrajberówny. Rozprawę kończy rozdział V (s. 271-320) w którym opisane zostały przyczyny i okoliczności likwidacji fabryki „Czyn”, z uwzględnieniem uwarunkowań społeczno-gospodarczych oraz stosunków kościół-państwo w PRL-u. W tej części dysertacji scharakteryzowany został także częstochowski rynek dewocjonałów po II wojnie światowej.

Rozprawę wieńczy Podsumowanie (s. 321-325), w którym mgr Katarzyna Magdalena Sucharkiewicz podaje wyniki swoich badań. Autorka podkreśla wielką rolę „Czynu” w dziedzinie edukacji i jego strategii tak w upowszechnianiu, jak i w handlu dewocjonaliami oraz działalności wystawienniczej. Fabryka realizowała szczytne cele związane z dobrym wychowaniem i wykształceniem smaku artystycznego zarówno u wykonawców, jak i u nabywców wyrobów dewocyjnych.

Mgr Katarzyna M. Sucharkiewicz na podstawie przeprowadzonych analiz oraz przesłanek historycznych pokazała, iż środowisko wytwórców dewocjonałów w przedwojennej Częstochowie było ośrodkiem prężnym i niezwykle intensywnym. O bogatej spuściźnie duchowej Fabryki, która jak pisze: „funkcjonowała przez niespełna osiem lat i była placówką artystyczną o prekursorskim charakterze. Myśl i troska o poziom dewocjonałów produkowanych w Częstochowie zjednoczyły grono wykwalifikowanych artystów, którzy dzięki wielkiemu zaangażowaniu, aktywności i talentowi zamierzali zmienić charakter lokalnej wytwórczości. Zakład wyróżniał się spośród innych częstochowskich fabryk produkujących dewocjonała wytwórczością ręczną, dbałością, o jakość produktów i ich klasę artystyczną. /.../ Poprzez udział w wystawach krajowych i zagranicznych fabryka uczestniczyła w popularyzacji artystycznych dewocjonałów. Starano się udoskonalać formy i metody handlowe. Eksportowano wyroby m.in. do Stanów Zjednoczonych, Kanady, Francji i Szwecji” (s. 322-323).

3. Metoda rozprawy

Treść rozprawy świadczy o tym, że mgr Katarzyna Magdalena Sucharkiewicz przebadła bardzo obszerną literaturę przedmiotu. Porusza się z dużą swobodą w całym gąszczu szczegółowych wątków, które porządkuje zgodnie z przyjętą strukturą pracy. Autorka we Wstępie nie omawia stosowanych metod. Należy się domyśleć, że posłużyła się metodą analizy źródeł, korzystając w ich interpretacji, licznymi komentarzami i obszerną literaturą pomocniczą. Przyczyniło się to do usystematyzowania materiału zebranego w wyniku analizy tekstów źródłowych, do jego uporządkowania zgodnie z hierarchią ważności zawartych w nim treści, dotyczących w postawionym problemie rozprawy. Poprawne wykorzystanie przez Autorkę bogatego materiału źródłowego, a także próby własnych dopowiedzeń będących rozwinięciem prezentowanych poglądów pozwala na pozytywną ocenę pracy pod względem merytorycznym.

Po przeczytaniu rozprawy trzeba stwierdzić, iż dokładnie przeanalizowała zebrany materiał źródłowy i należycie wykorzystała go w przedstawionej rozprawie. Doktorantka mgr Katarzyna M. Sucharkiewicz w sposób poprawny posługuje się metodą analityczno-syntetyczną, (choć wyraźnie ją nie wymienia we Wstępie). Słusznie zastosowała taką metodę, gdyż pozwoliła jej na dokładne uporządkowanie bogatej i różnej twórczości dewocjonaliów produkowanych w Fabryce „Czyn”. Dzięki temu powstał katalog. Szkoda, że ta część pracy nie została zatytułowana, jako część druga dysertacji, W oparciu o ten bogaty materiał Doktorantka mogła dokonać próby analizy treści oraz oceny artystycznej wyrobów Fabryki „Czyn”. Spośród wielu kwestii podejmowanych i rozwiązywanych przez Autorkę niektóre zdają się być szczególnie godne uwagi, ale jednocześnie mogą czasem również uchodzić za dyskusyjne.

Na pozytywną ocenę recenzowanej pracy doktorskiej zasługuje również zamieszczony obszerny zbiór ilustracji (T II, Aneks 1 z 123 ilustracjami; Aneks 2 z 180 ilustracjami). Dołączone kolorowe i czarno-białe reprodukcje stanowią bogatą dokumentację w przedłożonej pracy doktorskiej. Godnym uwagi jest fakt, iż Autorka podała w opisie ilustracji rok powstania, materiał, wymiary i źródło pochodzenia obiektów. Opracowanie ma charakter studium historycznego.

5. Ocena merytoryczna

Treść rozprawy świadczy o tym, że mgr Katarzyna M. Sucharkiewicz przebadła bardzo obszerną literaturę przedmiotu. Porusza się z dużą swobodą w całym gąszczu szczegółowych wątków, które porządkuje zgodnie z przyjętą strukturą pracy. Autorka we Wstępie nie omawia stosowanych metod. Należy się domyśleć, że posłużyła się metodą analizy źródeł, korzystając w ich interpretacji, licznymi komentarzami i obszerną literaturą pomocniczą. Przyczyniło się to do usystematyzowania materiału zebranego w wyniku analizy tekstów źródłowych, do jego uporządkowania zgodnie z hierarchią ważności zawartych w nim treści, dotyczących w postawionym problemie rozprawy. Poprawne wykorzystanie materiału źródłowego, a także próby własnych dopowiedzeń będących rozwinięciem prezentowanych

poglądów pozwala na pozytywną ocenę pracy pod względem merytorycznym.

Na pozytywną ocenę zasługuje również zamieszczony obszerny wspomniany zbiór ilustracji (T II). Dołączone kolorowe i czarno-białe reprodukcje stanowią bogatą dokumentację w przedłożonej pracy. Godnym uwagi jest fakt, iż Autorka podała w opisie ilustracji ich źródła.

Z punktu widzenia merytorycznego rodzą się jednak pewne pytania do dyskusji:

- jaka była recepcja analizowanych przedstawień ze strony wiernych i jaki miały one wpływ formacyjny na ówczesnych wiernych?
- jaką rolę pełnił klasztor na Jasnej Górze w kontekście wyrobu dewocjonałów w okresie powojennym w czasach PRL-u?

6. Ocena formalna

Rozprawa jest przygotowana i napisana starannie pod względem formalnym. Autorka jest rzetelna w prezentacji materiału naukowego. Mimo kilku uchybień (np. powtórzenie tytułu rozdziału w podpunkcie 4, ss.17 i 65) uderza przejrzysta struktura kompozycyjna rozprawy. Twierdzenia są dobrze udokumentowane (T.I - 1794 przypisów!), co wskazuje na szeroką znajomość i właściwe wykorzystanie źródeł oraz literatury przedmiotu.

Język przez swą staranność i poprawność ułatwiają odbiór niełatwej niekiedy treści tego opracowania. Trzeba podkreślić, że jest to rozprawa solidnie przygotowana, i jasno wyrażająca tematykę, jaka w niej została zawarta.

Na koniec obowiązkiem recenzenta jest zauważyć, że rozprawa wymagała od Doktorantki wiele pracy, inwencji, pomysłowości także wiele czasu spędzonego „w terenie” nad realizacją dokumentacji. Dzięki temu wysiłkowi intelektualnemu powstało wartościowe studium z zakresu kulturoznawczego aspektu XX-wiecznej wytwórczości dewocyjnej środowiska częstochowskiego, które jest znaczącym wkładem w mało opracowanej twórczości dewocjonałów w Polsce. Za to należy się Autorce szczególne uznanie. Bibliografia jest bogata. Zrozumiałe jest, że w tak obszernym wykazie trudno się było ustrzec drobnych potknięć. Praca została napisana poprawnie i bardzo starannie również pod względem językowym, choć czasem pojawiają się drobne przeoczenia i usterki. Pewne korekty byłyby potrzebne w bibliografii. Niekonsekwencje znaleźć można w sposobie cytowania (brak podanej strony w przypisach np. 229, 736, 610, 816, 1228, 1241). Błędy zdarzają się też w interpunkcji.

Ponieważ ma to być krytyczne omówienie przedstawionej dysertacji, pozwalam sobie na następujące uwagi:

- wydaje się, że bardziej czytelny byłby podział pracy na dwie części:

Pierwsza (T I) - z tekstem rozprawy

Druga (T II) - Album lub Katalog z Aneksami I i II ze spisem ilustracji, (którego brak w recenzowanej wersji),

- sama struktura pracy ogólnie jest poprawnie skonstruowana, niemniej wątpliwości metodologiczne budzi Rozdział I. Jego tytuł pokrywa się z ostatnim podpunktem (I.4 s.3) przedstawionym w tymże rozdziale. Rozwiązaniem powtórzenia byłaby zmiana nazewnictwa rozdziału I z: Geneza powstania Fabryki Wyrobów Ceramicznych „Czyn” na Tradycja wytwórstwa dewocyjnego w Częstochowie. Geneza powstania Fabryki „Czyn”;

- wydaje się, że niektóre z pytań badawczych są źle postawione. Formułując wątpliwości: „jaką możliwość funkcjonowania i rozwoju miały prywatne zakłady pamiętkarstwa religijnego w okresie PRL-u?” (s. 14) Autorka powinna ukazać szersze tło dla wytwórczości dewocyjnej w okresie PRL,

- w Podsumowaniu rozprawy należało bardziej położyć akcent na wnioski niż na przypomnienie wcześniej wypowiedzianych tez.

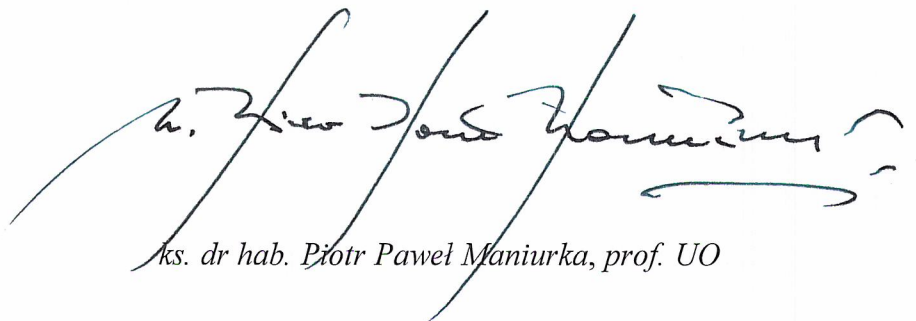
Powyższe uwagi nie umniejszają walorów treściowych i merytorycznych rozprawy. Po dokonaniu poprawek opracowanie należałoby opublikować uwzględniając powyższe uwagi. Będzie to przydatna lektura nie tylko dla kulturoznawców, ale także dla historyków, artystów, teologów i szerokiej rzeszy wiernych interesujących się dewocjonaliami.

7. Ocena ogólna i wniosek końcowy.

Przeprowadzone badania, których owocem jest prezentowana dysertacja, są dowodem wielkiego wkładu pracy mgr. Katarzyny M. Sucharkiewicz. Doktorantka wykazała się umiejętnością wnikliwej analizy. Na podstawie zebranego i przeanalizowanego materiału potrafiła zaprezentować własne przemyślenia. Nie boi się też przedstawiania własnych hipotez, ujmowanych w przekonująco sformułowanych sądach. Wartość pracy wynika z tego, że Autorka przedstawia nieznane dotychczas zagadnienia związane z wytwórczością dewocyjną częstochowskiej Fabryki „Czyn”.

Autorka wniosła niepodważalny wkład pracy w przygotowanie i naukowe udokumentowanie swego przedsięwzięcia. Zademonstrowała wiele przejawów samodzielności badawczej i wystarczających kompetencji w stawianiu oraz rozwiązywaniu problemów naukowych. Wspomniane krytyczne uwagi, zastrzeżenia, wątpliwości czy pytania odnośnie do przyjętych opcji nie podważają istotnych wartości pracy. W ostatecznej ocenie można stwierdzić, że praca jest samodzielna i twórcza. Ta bogata w wiele szczegółowych informacji rozprawa spełnia podstawowe wymogi stawiane rozprawom doktorskim.

Wnoszę wniosek do Rady ds. Stopni Naukowych Akademii Ignatianum w Krakowie o dopuszczenie Pani mgr Katarzyny Magdaleny Sucharkiewicz do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. dr hab. Piotr Paweł Maniurka, prof. UO

Opole, 5 kwietnia 2021 r.